

FINÁNCZ JUDIT

A nevelésszociológia alapjai: aktuális kutatási területek és elméletek gyűjteménye – könyvismertetés

Varga Aranka, szerk. (2015): *A nevelésszociológia alapjai*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlislócki Henrik Szakkollégium, Pécs.

2015-ben „*A nevelésszociológia alapjai*” címen jelent meg a legújabb nevelésszociológiai elméleteket összefogó tanulmánykötet Varga Aranka szerkesztésében, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának kiadásában. A tanulmánykötet hazai vezető kutatók és oktatók írásait tartalmazza, akik a nevelésszociológia tudományterületéhez kapcsolódó témakörök szakértői. A kötet szerkesztője jó érzékkel és nagy körültekintéssel választotta ki a könyvben szereplő témaköröket és a hozzájuk kapcsolódó szerzőket. A 321 oldalas könyv tizenegy tanulmányt tartalmaz, melyek tükrözik a nevelésszociológia tudományának sokszínűségét.

A kötet címe nem véletlenül egyezik meg a Kozma Tamás által jegyzett első hazai nevelésszociológia könyv¹ címével: a kiadvány könyvbemutatóján² Varga Aranka szerkesztő utalt a címválasztás tudatosságára. Ezzel egyrészt elismerik az 1977-ben megjelent könyv jelentőségét a nevelésszociológia hazai meghonosítását és szemléletmódját tekintve, másrészt nem titkolt céllal hasonló funkciót szánnak az új kiadványnak: tematikusan bemutatni a nevelésszociológia legfontosabb kérdésköreit és a hozzájuk kapcsolódó elméleteket, kutatási eredményeket.

Bár a kötetben tárgyalt kérdések első látásra valóban különbözők, nagyon erős kapcsolati öket össze, ez pedig nem más, mint a nevelésszociológiai perspektíva. A könyv nem titkolt célja, hogy hozzájáruljon a felsőoktatásban tanuló pedagógushallgatók ismereteinek bővítéséhez és pedagógiai attitűdjeinek formálásához azáltal, hogy a nevelési-oktatási kérdések társadalmi aspektusát is bemutatja.

A könyvben néhány motívum több szerző írásában is megjelenik, így az egyes tanulmányok szervesen kapcsolódnak egymáshoz. Közös kiindulópont az oktatási egyenlőségek háttérének és következményeinek bemutatása, a társadalmi tőke vizsgálata, valamint a hatékonyság és esélyegyenlőség megvalósítását szorgalmazó inkluzív szemlélet. Emellett egy másik motívum, a reziliencia elősegítésének és vizsgálatának a kérdésköre is több tanulmányban megjelenik: a szerzők saját vizsgálati területük alapján közelítik meg ezt a kulcskérdést. Ezen kívül üdvözlendő, hogy a könyvben több ponton is felmerül az iskoláskor előtti, a koragyermekkorai szocializáció kérdésköre, ami a következő években előreláthatóan még nagyobb hangsúlyt fog kapni a nevelésszociológiai mutatókban.

A bevezető részben a tanulmánykötet szakmai lektora, Forray R. Katalin meghatározza az írásmű koncepcióját és reflektál a szocializációs környezet kutatásával kapcsolatos elméletekre, különös tekintettel az ökológiai szemléletű kutatásokra, ezzel is gazdagítva a könyv szerteágazó tematikáját.

Az első tanulmány szerzője, Meleg Csilla, *Nevelésszociológiai problémakörök és nézőpontok* című írásában megismerteti az olvasót a nevelésszociológia témaköreivel és azok kialakulásának társadalmi-történeti hátterével. Ennek során kitér az iskola funkcióira és a társadalmi egyenlőtlenség és esélykülönbség problematikájára. Az írásmű külön figyelmet szentel a 20. század második felétől kibontakozó iskolakritikáknak és az 1980-as évek végétől bekövetkező tudományos paradigmaváltásnak, különös tekintettel a társadalmi időszemlélet és a hálózat kutatás lehetőségeire. A tanulmány végén a szerző felvillantja a nevelésszociológiai kutatások lehetséges jövőbeli orientációit, valamint reflektál a tudományterület aktuális kérdéseire: a migránsok gyermekeinek szocializációjára és a technológiai fejlődés következtében fellépő oktatási kihívásokra. Az írásmű előremutató összegzést nyújt a nevelésszociológia területén felmerülő fontosabb témákról és felkészíti az olvasót a további kérdéskörök befogadására.

A második tanulmány szerzője, Bigazzi Sára *Tudás és kontextus: a szociális reprezentáció elmélete* című írása a szociális reprezentáció elméletén keresztül mutatja be azt a metaelméleti keretet, amely segít annak megértésében, hogyan viszonyulunk a világhoz. A pszichológiai perspektíva nélkül az oktatási-nevelési kérdések nem értelmezhetők, így mindenképpen nagy erénye a tanulmánykötetnek, hogy teret ad e fontos kérdéskörnek. A szerző bemutatja a szociális reprezentáció funkcióit és folyamatait, valamint kitér annak szerkezeti jegyeire és működésére is. Az elmélet történeti hátterének bemutatása segít az olvasónak annak megértésében, hogyan és milyen interakciókon keresztül formálódik az egyének és csoportok identitása, mindez pedig hozzájárul a nevelési helyzetek alaposabb megértéséhez.

A harmadik írásmű az *oktatási rendszer szociológiáját* mutatja be Kozma Tamás tollából. A szerző tanulmányában egy olyan kérdéskört vizsgál, amely ugyan nem tartozik szorosan a hagyományos nevelésszociológiához, viszont alapvetően meghatározza az iskolát és az ott zajló folyamatokat. E kérdéskör pedig nem más, mint az oktatási rendszer. A tanulmány első része azt mutatja be, hogyan határozza meg az iskolát mint szervezetet az adott oktatási rendszer. Ezt követően az oktatási rendszerek két alaptípusának, a kontinentális és az atlanti rendszernek az áttekintése olvasható. A szerző ennek során bemutatja az egyes típusok kialakulásának történeti hátterét, céljait, jellemzőit, szerkezetét, tartalmát és irányítását. Az írásmű végén a bemutatott jegyek alapján összefoglalja, hogyan, miben különbözik a két eltérő oktatási rendszerben zajló iskolai szocializáció.

A negyedik tanulmány a *Családkutatások nevelésszociológiai nézőpontból* címet viseli, szerzője Boreczky Ágnes. Az írásmű áttekinti a családkutatások nevelésszociológiai elméleteit. A családkép történeti változásai, tipológiája és funkciói mellett a tanulmány kitér a család és szocializáció kutatásának új irányaira, melynek során kiemeli, hogy a családi interakciók által kialakult intergenerációs én még felnőttkorban is növeli a rezilienciát. A szerző nagy figyelmet fordít a szimbolikus család működésére és funkcióinak értelmezésére. Emellett az olvasó betekintést kap a családfák és családnarratívák pedagógiai gyakorlatban történő alkalmazásába is, ami hozzájárulhat a gyermekek családi problémáinak mélyebb megértéséhez.

A kötet ötödik tanulmányában Pusztai Gabriella *Tőkeelméletek az oktatáskutatásban* című írása keretében alapos és jól áttekinthető elemzést nyújt az oktatáskutatásban megjelenő tőkefogalmakról és a hozzájuk kapcsolódó elméletekről. A fogalmak pontos meghatározását követően a szerző az ember tőke elméletét, a kulturális tőke koncepcióját és az ahhoz kapcsolódó reprodukciós elméletet, valamint a társadalmi tőkéhez kapcsolódó interpretációkat fejti ki nemzetközi és hazai vizsgálatok alapján. A tanulmány nagy erénye, hogy világosan bemutatja a Bourdieu-nél megjelenő kapcsolati tőke és a Coleman-nél megjelenő társadalmi tőke közötti különbségeket, amit egyébként gyakran összemosódik a téma szakirodalmában.

Torgyik Judit a hatodik tanulmány szerzőjeként *Multikulturalizmus, interkulturális nevelés* című írásában ismerteti a multikulturális és interkulturális nevelés társadalomtörténeti előzményeit, majd meghatározza annak jelentését. Ezt követően több perspektívából megközelítve tárgyalja a kérdéskört: először bemutatja a pedagógiai gyakorlat multikulturalizmushoz kapcsolódó szemléletmód-változását az 1960-as évektől napjainkig, majd ismerteti a témához kapcsolódó tanulói teljesítményvizsgálatokat és az életút-kutatások eredményeit. Emellett a szerző kitér az interkulturális nevelés kompetenciafejlesztő feladataira és bemutatja a hatékony iskolai gyakorlat ismérveit.

A hetedik tanulmány keretében Fehérvári Anikó *a társadalmi mobilitás és az iskola* kapcsolatát mutatja be. A szerző tanulmányában színvonalas áttekintést nyújt a társadalomszerkezet, az egyenlőtlenség és a társadalmi mobilitás összefüggéseire kapcsolódó elméletekről, majd az iskola társadalmi mobilitásban betöltött szerepét vizsgálva ismerteti a nemzetközi és hazai kutatások eredményeit, következtetéseit. A tanulmány végén a szerző a 2000-ben indult Arany János Program eredményességével és hatásvizsgálatával foglalkozik, melynek során kiemeli az országos kompetenciamérésen elért átlag feletti eredményeket és a pedagógiai szemléletmódban bekövetkezett kedvező változásokat.

A nyolcadik tanulmány szerzője, V. Gönczi Ibolya *A gyermekvédelem és az iskola* címet viselő írásában alaposan körüljárja a gyermekvédelem fogalmának értelmezési lehetőségeit, majd kitér a veszélyeztetettség és a hátrányos helyzet meghatározásával kapcsolatos időbeli változásokra. Ezt követően a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásáról szóló 1997. évi XXXI. törvény főbb rendelkezéseinek értelmezése olvasható, amely jó támpontot nyújt az olvasónak a gyermekvédelmi kérdésekben történő tájékozódáshoz. A tanulmány végén a szerző bemutatja, hogyan valósul meg a gyermekvédelem a köznevelés területén és kitér a pedagógusok, gyermekvédelmi felelősök és intézményvezetők gyermekvédelmi feladataira is.

A kötet kilencedik tanulmányában Varga Aranka *az iskolai esélyegyenlőség és az inklúzió* témakörét veszi górcső alá. A szerző körüljárja az esélyegyenlőség és a méltányosság fogalmához kapcsolódó értelmezéseket, majd kitér a társadalmi együttélési stratégiák dimenzióira és fejlődésének rendszerére, melyek közül az inklúziót emeli ki legeredményesebb stratégiaként. A szerző az iskolai eredményesség kapcsán Bourdieu és Coleman elmélete mellett Adler bikulturális szocializáció elméletének fontosságát hangsúlyozza. Ezt követően az írásmű az inkluzív szemlélet összetevőit vizsgálja, amit összekapcsol a reziliencia-vizsgálatok eredményeivel. A tanulmány végén az inklúzió rendszerrelvű modelljének áttekintése olvasható.

A tizedik tanulmány keretében Huszár Ágnes *a nyelvi szocializáció és az iskola* összefüggéseit vizsgálja. A szerző írásában a nyelvi kompetencia iskolai fontosságára hívja fel a figyelmet. Először bemutatja a nyelvelsajátítás feltételeit és folyamatát, majd Josephine Klein elméletének ismertetése következik, melynek során a család kommunikációs stílusának iskolai sikerességre gyakorolt hatását mutatja be a személyorientált és státusorientált családok kategóriáján keresztül. A szerző nagy figyelmet szentel a bernsteini nyelvi hátrányelméletnek: nem csak a két nyelvváltozat összehasonlítását és a korlátozott kód hátrányos következményeit ismerteti, hanem Bernstein tanítványának, Lawtonnak a témakörben elvégzett vizsgálatának eredményeiről is szó esik, emellett kitér az elmélet nemzetközi és hazai recepciójára és kritikájára is.

A kötet befejező, tizenegyedik tanulmányának szerzője Lannert Judit, az írásmű a *Hatékonyság, eredményesség és méltányosság a közoktatásban* címet viseli. A szerző tanulmányában körbejárja a hatékonyság, eredményesség és méltányosság fogalmát és mindezeket a PISA tesztek eredményeinek kontextusába helyezi el. Bár a hatékonyság tekintetében nemzetközi összehasonlításban Magyarország az előkelő negyedik helyen áll az OECD országok rangsorában, de ez csak annak köszönhető, hogy az ország az átlagnál kevesebbet költ az

oktatásra. Emellett a szerző kiemeli, hogy a méltányosság egyik alapindikátoraként használt arányszámban, a reziliens tanulók tekintetében is elmarad Magyarország az OECD átlagától. A tanulmány hangsúlyozza a koragyermekkorai beavatkozás szükségességét – főként a hátrányos helyzetűek esetén – nem feltétlenül a kognitív, hanem inkább a szociális kompetencia fejlesztése szempontjából. Emellett a szerző véleménye szerint még inkább gyermekközpontú szakpolitikára és a pedagógusok módszertani kultúrájának fejlesztésére is szükség van.

A tanulmánykötetről összességében elmondható, hogy a kiadvány rendkívül hasznos, sőt nélkülözhetetlen a pedagógusképzésben, hiszen a közoktatás hatékonyságának, eredményességének a pedagógus az egyik kulcsszereplője. A kötet segítségével a hallgatók megismerkedhetnek a fontosabb nevelésszociológiai kérdésekkel és azok elméleti hátterével, amelyekkel a mindennapi pedagógiai tevékenységük során találkozni fognak.

A kiadvány hozzájárul a pedagógus kompetenciák fejlődéséhez, így a leendő pedagógusok elősegíthetik a gyermekek értelmi, érzelmi, testi, szociális és erkölcsi fejlődését, valamint hasznos ismeretekkel és pozitív pedagógiai attitűddel felvértezve, empatikusan, toleránsan tudnak együttműködni a különböző társadalmi rétegekhez vagy etnikai csoportokhoz tartozó gyermekekkel és szüleikkel, illetve a többi pedagógussal és a gyermekek életében szerepet játszó egyéb szakemberekkel.

Bár a kötet pedagógus hallgatóknak készült, mindenkinek ajánlható, aki fontosnak tartja az oktatási-nevelési problémakörökhöz kapcsolódó elméletek naprakész ismeretét és lépést szeretne tartani a nevelésszociológia tudományának fejlődésével.

Jegyzetek

- 1 KOZMA TAMÁS (1977): A nevelésszociológia alapjai. Tankönyvkiadó, Budapest.
- 2 A könyvbemutatóra 2016. január 29-én került sor az MTA Nevelésszociológiai Albizottságának szervezésében az ELTE PPK Kazinczy utcai Kari Tanácstermében.